

Yunus Emre'nin Şiirlerinde Anlatım Değerlendirmeleri

Narrative Analysis in Yunus Emre's Poems

Esra KARABACAK¹

Email: esra.karabacak@neu.edu.tr

Orcid No. <https://orcid.org/0000-0002-6096-1677>

ÖZET

Düşünceler dil aracılığı ile ifade edilir, paylaşılır, aktarılır. Sözcüklerin yeni anlamlar kazanması ve anlatımın somuttan soyuta doğru uzanması şiir geleneğinde belirli gelişmelerin sonucudur. Şiirde ortaya çıkan üslup farklılaşması ve konu tercihleri, Fars, Arap ve Osmanlı üslubu adı altında açıklanmaktadır. Yunus Emre'nin şiirlerinde de anlamın üstünlüğünü ve maddiyatın değersizliği ifadeleri tasavvuf yükünü de taşıyarak bütünleşmiştir. Dönemin Türkçesini en iyi şekilde kullanmış; sözcüklerle, yeni ve farklı anlamlar oluşturulmuştur.

Yunus Emre üzerinde bilimsel araştırmalar yapan bilim adamları onun kendinden önceki şairlerin şiirlerini çokça okuyup özümseyişini ifade etmektedirler. Şiirlerinde genel üslup özelliklerinin yanında kendine ait özellikler de taşımaktadır. Eski Anadolu Türkçesinin en büyük temsilcilerindendir. Dilimizi son derece güzel kullanıp işleyen, geliştiren büyük önemli bir şairdir. Şiirlerinde Türkçe en güzel şeklini almıştır. Türkçenin bir edebiyat ve kültür dili olmasında Yunus Emre'nin büyük rolü vardır. Bu dil, İslâmi Türk medeniyetinin o devirde taşıdığı bütün zenginliği içine alan ve aksettiren milli bir dildir. Türk halkı Yunus Emre'de kendi dilini ve kendi iç dünyasını bulmaktadır. Çalışmamızda Yunus Emre'nin şiirlerinden örnekler seçilerek anlatım değerlendirmeleri yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Dil felsefesi, Eski Anadolu Türkçesi, Türk şiiri, Üslup

ABSTRACT

Thoughts are expressed, shared, and conveyed through language. The acquisition of new meanings by words and the progression of expression from the concrete to the abstract are the result of certain developments in the poetic tradition. The stylistic differences and subject preferences that emerge in poetry are explained under the names of Persian, Arabic, and Ottoman styles. In Yunus Emre's poems, the supremacy of meaning and the insignificance of materialism are expressed in a way that carries the weight of Sufism.

He used the Turkish language of his time in the best possible way, creating new and different meanings with words. Scholars who have conducted scientific research on Yunus Emre state that he read and absorbed the poems of poets who came before him. Yunus Emre, played a major role in Turkish becoming a language of literature and culture. This language is a national language that encompasses and reflects all the richness of Islamic Turkish civilization at that time. The Turkish people find their own language and their own inner world in Yunus Emre. In our study, we will select examples from Yunus Emre's poems and evaluate their expression.

Keywords: Yunus Emre, Philosophy of language, Old Anatolian Turkish, Turkish poetry, Style

GİRİŞ

¹ Prof.Dr. Yakın Doğu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı.

Dil, herhangi bir zihin faaliyetinin açığa vurulmasını, bir zihinden diğer zihne aktarılmasına yarayan bir işaretler sistemidir. Dilin sağladığı soyut düşünme kuvveti insanın kendi dışındaki hakikati kavramlaştırmasında ve çevreyle ilişkiler geliştirmesinde en önemli faktördür. Dil, üretilen felsefenin yayılmasında ve paylaşılmasında önemli bir role sahiptir. Dil, önemli bir iletişim aracıdır. Zihinler arasındaki etkileşim ancak dil aracılığı ile mümkün olmaktadır. Dil düşüncelerin iletilmesinin bir aracıdır. Yunus Emre'nin şiirleri süssüz, gösteriştan uzak ve oldukça samimidir. Yunus'un şiirlerinde Anadolu insanı kendini bulmuştur. Yunus Emre'ye göre insan önce ait olduğu toplumun dilini bilmeli, o dilden konuşmalıdır. Yunus Emre, dili en iyi kullanan yazarlardandır. Özellikle birlik konusunu Allaha aşkın coşkusu içinde anlatmış ve tasavvufa canlılık getirmiştir. Dili kullanırken insan felsefesi üzerinde durmuş, hayata anlam vermiş ve insanın evrendeki yerini değerlendirirken de dili ön plana çıkarmıştır. Şiirlerde ifadeler çok açık ve yalındır. Şiir, kendiliğinden oluşan ritmik yapısıyla edebiyatta önemli bir anlatım biçimi olarak yer alır. Türk şiiri de bu konuda çok zengin bir yapıya sahiptir. Yunus Emre'nin şiirleri de anlatım bakımından doğal olarak halk diline daha uygun bir şekilde yer almıştır. Çalışmada birkaçı örneklerek anlatımbilimin bir parçasına katkı konulmak istenmiştir.

Araştırma Yöntemleri:

Çalışmanın verileri, Yakın Doğu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora öğrencilerin üslupbilim dersinde Yunus Emre'den seçtikleri şiirler üzerinden anlatım değerlendirmeleri yapılarak oluşturulmuştur.

İnceleme: Yunus'un yaşadığı yüzyıl Türk dil tarihi açısından bir geçiş aşamasıdır. Bir taraftan Eski Türkçe izleri, diğer taraftan yeni yeni şekillenen Eski Anadolu Türkçesi izleri Yunus'un şiirlerinde yer almaktadır. Başka bir ifadeyle bu dönem şairlerinin hemen hemen hepsinde benzer özellikler söz konusudur.

Ömrüm beni sen aldadun
Ah nideyim ömrüm seni
Beni deprenimez kodun
Ah nideyim ömrüm seni

Benüm varum hep sen idün
Canum içinde can idün
Hem sen bana sultan idün
Ah nideyim ömrüm seni

Kişi gerek çok bile ol gerek öğüt ala
Menzile irsem diyen bilürsin hazin hazin
Bu yol yavlak uzakdur dünya ana duzakdur
Bu duzaga ugrayan komaya kılavuzun (Tatçı, 1990).

Yunus'un şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimeler kendi mevcut yapılarının yanısıra Türkçedeki yapıları ve anlatım özellikleri ele alınmıştır. söyleyiş özelliğine uydurmuştur. Kelimeler dini ve tasavvufi içeriklidir (Sevgi, 2012).

Yunus Emre'ye ne gam âşık melâmet bed-nâm
Küfrüm îmâna şol dem anda değışüp geldüm.

Ne Ka'be vü ne mescid ne rükû ne sücûd
Hakk'ıla dâim becid olur münâcâtumuz.

Bir ağaç ifadesi de aşağıdaki gibi sade bir dille anlatılır.

Altundandır direkleri
Gümüştendir yaprakları
Uzandıkça budakları
Biter Allah deyü deyü

Tanrıdan uzak Tanrıdan uzakkimsesiz olan insanın garipliğini şiir söyleyişi haline getirmiştir. Yunus'un şöyle bir düşüncesi yeterlidir.

Acep şu yerde var m'ola,
Şöyle garip bencileyin,
Bağrı başlı, gözü yaşlı,
Şöyle garip bencileyin.

Bir garip ölmüş diyeler,
Üç günden sonra duyalar,
Soğuk su ile yuyalar,
Şöyle garip bencileyin.

Sanat kaygısı olmaksızın söylediği sade, fakat güzel şiirlerine dönemi itibariyle benzer şiirler bulmak kolay değildir. Şiirlerinde tasavvufun söylenmesi güç fikir ve heyecanları hemen görülür. Eski dönemlere ait kelimelerle, yeni ve farklı anlamlar oluşturulmasının yolu bu şekilde çizilmiştir. Şiirlerde anlatım pekiştirilmiş ve edebî gelenekten ciddi bir şekilde yararlanmıştır. Felsefi anlatıma çok yakın bir biçim seçmesi sebebiyle, dili felsefi bir öge olarak kullanmış ve kelimelerdeki akıcılığı her konuda yazdıklarına yumuşak bir yorum getirmiş hatta İslâm dinine sevgi dolu bir yorum getirerek insan sevgisinin yayılmasına, dayanışmaya ve dinin içten sevilmesine katkıda bulunmuştur. Aynı dil felsefesine özgü bir anlatım biçimi ile karşılaştırmaya, bunların bir kuram halinde güçlü ve zayıf yönlerinin tespit edilmesi ve daha ideal bir anlam kuramı uygulamaya çalışmıştır (Kemal, 2004)| .

Yunus Emre'nin şiirleri insanın duygu, coşku, özlem ve hayallerini kendine özgü bir dille ifade eder. Dili daha canlı, daha güzel ve daha etkili hale getirerek ona bir kimlik kazandırır. Konuşma dilindeki sözcükleri özenle seçer. Onlara yepyeni anlamlar kazandırır. Kullanılan dile yeni değerler ve anlamlar kazandırır. Benzetmelere, değişmecelere (mecaz) yer verir. Somut varlıkları soyutlaştırır, soyutları da somutlaştırır. Böylece duygu ve düşüncelerine bir anlam derinliği kazandırır. Anlatımı tekdüzelikten kurtarır.

Aşkın aldı benden beni
Bana seni gerek seni
Ben yanarım dün ü günü
Bana seni gerek seni

Ne varlığa sevinirim
Ne yokluğa yerinirim
Aşkın ile avunurum
Bana seni gerek seni

Aşkın aşıklar oldurur
Aşk denizine daldırır
Tecelli ile doldurur
Bana seni gerek seni

Aşkın şarabından içem
Mecnun olup dağa düşem

Sensin dünü gün endişem
Bana seni gerek seni

Sufilete sohbet gerek
Ahilere ahret gerek
Mecnunlara Leyla gerek
Bana seni gerek seni

Ölüm kavramını anlatır. Kavramlaştırırken sözlerinin gücünü arttırmak için bir takım imgelerden, edebi sanatlardan yararlanır. Bu nedenle günlük hayatta kullandığımız sözcüklere daha farklı anlamlar yükler. Bazen somut olan sözcükleri soyutlaştırır, bazen de soyut olanları somutlaştırır. Böylece bizim duygu ve hayal dünyamızı zenginleştirirler. (Eyüboğlu, 1971)

Yalancı dünyaya konup göçenler
Ne söylerler ne bir haber verirler
Üzerinde türlü otlar bitenler
Ne söylerler ne bir haber verirler

Kiminin başında biter ağaçlar
Kiminin başında sararır otlar
Kimi masum kimi güzel yiğitler
Ne söylerler ne bir haber verirler

Toprağa gark olmuş nazik tenleri
Söylemeden kalmış tatlı dilleri
Gelin duadan unutkan bunları
Ne söylerler ne bir haber verirler

Yunus derki gör taktirin işleri
Dökülmüştür kirpikleri kaşları
Başları ucunda hece taşları
Ne söylerler ne bir haber verirler

Şair, duygu düşünce ve hayallerini cümlelerle anlatır. Günlük konuşma dili ile şiir dilini içiçe sokmaya çalışır. Şair günlük dildeki sözcükleri özenle seçer, onlara yepyeni anlamlar kazandırır. Olayları, nesneleri bizden farklı biçimde algılar. Onları anlatırken hayallerden, imgelerden ve izlenimlerden yararlanır. Sözcükleri kullanırken şiirin biçim, uyak, ölçü, ahenk, vurgu ve tonlama gibi özellikleri yanında birtakım benzetmelerden, mecazlardan yararlanır. Somut varlıkları soyutlaştırır, soyutları da somutlaştırarak, duygu ve düşüncelerine bir anlam derinliği katar. Şiirlerinde sözün gücünü arttırmak amacıyla bir takım söz sanatlarına başvurulur. Söz sanatları şiirde anlama bir derinlik ve duygulara incelik katar. (Doğan, 2013)

Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni
Seherlerde kuşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni

Sular dibinde mâhiyle
Sahralarda âhû ile
Abdal olup yâhû ile
Çağırayım Mevlâm seni

Gök yüzünde İsa ile
Tûr dağında Mûsâ ile
Elimdeki asâ ile
Çağırayım Mevlâm seni

Derdi öküş Eyyûb ile
Gözü yaşlı Ya'kûb ile
Ol Muhammed mahbûb ile
Çağırayım Mevlâm seni

Yunus Emre'nin neredeyse bütün yaşamını içine koyduğu ve bir güzellik içinde ürettiği şiirleri vardır. Bu nedenle de en çok okunan şairler arasında olmuştur.

İşitin ey yârenler,
Kıymetli nesnedir aşk.
Değmelere bitinmez,
Hürmetli nesnedir aşk.

Hem cefadır hem safâ
Hamza'yı attı Kaf'a.
Aşk iledir Mustafa,
Devletli nesnedir aşk.

Dağa düşer kül eyler,
Gönüllere yol eyler,
Sultanları kul eyler,
Hikmetli nesnedir aşk.

Kime kim vurdu ok?
Gussa ile kaygu yok.
Feryad ile âhı çok,
Firkatli nesnedir aşk.

Şair, hayatı ve dünyayı soyut ve somut yönleriyle ifade eden doğal dile ait kelime, kavram ve deyişleri kullanarak insan duygusu, düşüncesi ve hayalinin sınırsızlığı; evrenin zenginliği ve belirsizliği farklı düşünce, duygu ve hayallerin, yeni olay ve durumların zihinde oluşturduğu görüntü ve tasarımların mecazlar ve söz sanatlarıyla şiirde ifade edilmesi imgeleri doğurmuştur.

Yusufu kaybettim Kenan ilinde
Yusuf bulunur, Kenan bulunmaz
Bu akı fıkır ile Leyla bulunmaz
Bu ne yaredir ki çare bulunmaz

Aşkın pazarında canlar satılır
Satarım canımı alan bulunmaz
Yunus öldü deyu selan verirler
Ölen beden imiş, aşıklar ölmez

Şiirde de hakikati aramak ve sezmek son derece önemlidir. Bütün sözcükler şiir olmak için, önce şairin yüreğine girmelidirler. Ve şairin verdiği bütünlüğe doğru yol almalıdır. Yunus Emre'de bütünün hizmetinde olmak üzere ve sadece o şiire özgü olmak üzere yepyeni anlamlar bulunmaktadır. (Kaya, 2009)

Canım kurban olsun senin yoluna,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed,
Şefâat eyle bu kemter kuluna,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed

Mü'min olanların çoktur cefâsı,
Ahirette olur zevk-u sefâsı,
On sekiz bin âlemin Mustafâ'sı,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed

Yedi kat gökleri seyrân eyleyen,
Kûrsûnün üstünde cevân eyleyen.
Mi'râcda ümmetin Hak'dan dileyen,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed

Ol çâriyâr anın gökler yâridir,
Anı seven günahlardan beridir,
On sekiz bin âlemin serveridir,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed

Şiirin bütünü ise, parçaların dışında; onu oluşturan sözcüklerin toplamı değil; onlardan oluşan ama onları epeyce aşan, ilahi bir niteliğe sahip olursa şairin hayata bakışı ve duruşunu da daha içten anlatır (Bakırcıoğlu, 1981)

Dağa düşer kül eyler,
Gönüllere yol eyler,
Sultanları kul eyler,
Hikmetli nesnedir aşk.

Kime kim vurdu ok?
Gussa ile kaygu yok.
Feryad ile âhı çok,
Firkatli nesnedir aşk.

Denizleri kaynatır,
Mevce gelir oynatır.
Kayaları söyletir,
Kuvvetli nesnedir aşk.

Akılları şaşırır,
Deryalara düşürür.
Nice ciğer pişirir,
Key odlu nesnedir aşk

Şiirin konuşma dilinin üzerinde bir yapısı olduğu herkesçe bilinir. Şiir dili bir gizli anlatım biçimi ve gizli dil olarak da adlandırılır. Yunus Emre'nin her dizesi bize bu anlatımı hissettirir.

Zinhar gönül evinde tutma yavuz endişe,
Beriki çün kuyu kazan akıbet kendi düşe.

Kendiye yaramazı, berikiye sanan ol,
Adı Müslüman onun, kendi benzer keşişe.

Komadığın nesneyi suluban götürmegil,
Komadığın götürmek düşüre yatlı işe.

Yarın hak didarını görmeyiser üç kişi,
Bir dekçi, bir kovucu, biri gammazdır beşe,

Yunus'tan bir nasihat, tutan yavuz olmaya,
Bil ki, eyi söz ile her bir iş gelir başa.

Yüreğe indirilmeden yapılan ifadeler zaten bilim ve düşünce adamlarının işidir. Yunus Emre de aynı şekilde kelimeleri hayatımıza geçirir. Şiirin bütünü ise, parçaların dışında; onu oluşturan sözcüklerin toplamı değil; onlardan oluşan ama onları epeyce aşan, ilahi bir niteliğe sahip olan ve şairin hayata bakışını ve duruşunu da içeren ve de vermeye çalıştığı yönü de göstermeye çalışan bir bütündür. Bu bütünlük çok özel bir durumdur ve onu oluşturan sözcükler bu bütünün bir anlamlandırması olmaksızın hiçbirşeydirler. Ancak, o bütünün vereceği görevi yaptıkları oranda önem kazanır ve varolurlar.

Şu göz ki seni gördü,
O neye nazar etsin?
Şu can ki seni duydu,
Tende ne karar etsin?

Aşkına düşen aşık,
Derdine yanar dün gün,
Vaslındır ona derman
Hekim ne tımar etsin?

Aşkın ezeli Hacı,
Yoklukta komuş varın.
Bu remzi duyan aşık,
Yokluğu şıkar etsin.

Sen bir gani sultansın,
Canlar içinde cansın.
Vasfın kaleme gelmez,
Dil kanda şümar etsin.

Gerçek şaha kul olan,
Gönlünü sana veren,
Seni kendinde bulan,
Kanceru sefer etsin.

Bu çeşniyi tadana,
Kim ne vereler kana.
Derdine düşen cana,
Hekim ne tımar etsin.

Günlük dilden ve düz yazıdan farklı olarak şiir dilinin en önemli özelliklerden biri söz sanatlarını en yoğun biçimde içermesidir. Bağdaştırma, somutlaştırma, yineleme, çağrışım, eksiltili anlatım, koşutluk, karşıtlık gibi şiir dilinde sık rastlanan pek çok özelliğin kavram ilişkileri içerisinde Yunus Emre'nin şiirleri en can alıcı noktalarıyla görmek mümkündür (Kaplan, 2018)

Gel ey kardeş, Hakkı bulayım dersen,
Bir kamil mürşide varmasan olmaz,

Resul'ün cemalini göreyim dersin,
Bir kamil mürşide varmasan olmaz.

Niceler gittiler mürşid arayı,
Arayanlar buldu derde devayı,
Bin kez okur isen aktan karayı,
Bir kamil mürşide varmasan olmaz.

Gel şimdi kardeşler gidelim bile,
Nice aşıkların bağırını dele,
Cebrail delildir, Ahmed'e bile,
Bir kamil mürşide varmazsan olmaz.

Kadılar, mollalar cümle geldiler,
Kitapların hep bir yere koydular.
Sen bu ilmi kimden aldın dediler.
Bir kamil mürşide varmazsan olmaz

BULGULAR

Yunus Emre'nin şiirlerinde en dikkat çekici anlatım özelliği sade Türkçedir. Arapça ve Farsça kelimelerin yaygınlaştığı bir dönemde, halkın konuştuğu dili tercih etmesi, onun şiirlerini geniş kitlelere ulaştırmıştır. Üslubu samimi, içten ve doğrudandır. Şair, süslü anlatımdan kaçınmış; anlaşılmayı esas alan bir söyleyiş benimsemiştir. Yunus Emre'nin anlatım gücünü artıran önemli unsurlardan biri de sembollerdir. Şiirlerinde aşk, yol, deniz, dert ve gönül gibi kavramlar sembolik anlamlar taşımıştır. İlahi aşk, çoğu zaman beşerî aşkla ilişkilendirilerek anlatılır. Bu mecazlı anlatım, okuyucunun şiiri farklı anlam katmanlarıyla değerlendirmesine imkân tanır. Böylece anlatım hem somut hem de soyut boyutlar kazanır.

SONUÇ

Yunus Emre'nin şiirlerinde insan zihninin soyutlamalar yoluyla kavramlar oluşturma yeteneğine sahip olduğunu bu kavramlardan önermeler oluşturarak anlatmak istediklerini ifade etmeye çalıştığını ispatlamıştır. Bu bakımdan özellikle şiir dili kolaylıkla diğer insanlarla paylaşılır, onlara aktarılır. Yunus Emre'de sözcüklere sözlük anlamlarının dışında yeni anlamlar katılmış, onları dilin genel kuralları içindeki cümle yapılarından çıkararak farklı söz dizimleri oluşturulmuştur. Yunus Emre şiirlerinde sık sık okuyucuya ya da doğrudan kendine seslenir. Bu durum, anlatımı canlı ve etkileyici kılar. Emir kipleri ve soru cümleleriyle kurulan ifadeler, şiirlerde bir diyalog havası oluşturur. Bu yöntem, anlatımın öğretici yönünü güçlendirir. Yunus Emre'nin şiirlerinde anlatım yalnızca estetik bir amaç taşımaz; aynı zamanda öğreticidir. İnsan sevgisi, hoşgörü, alçakgönüllülük ve Allah'a bağlılık gibi evrensel değerler, sade ve etkili bir anlatımla sunulur. Bu evrensellik, onun şiirlerinin farklı dönemlerde ve kültürlerde anlaşılabilmesini sağlamıştır. Yunus Emre'nin şiirlerinin sağladığı soyut düşünme kuvveti insanın kendi dışındaki hakikati kavramlaştırmasında ve çevreyle ilişkiler geliştirmesinde en önemli faktör olmuştur. Türk şiir dilinin oluşmasında büyük rol oynamıştır.

Kaynakça

Bakırcioğlu, N. (1981). *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: Ötüken Yayıncılık.

Doğan, A. (2013). Yunus Emre Divanında İdeal İnsan. *Turkish Studies* 8/13, 829-839.

Eyüboğlu, S. (1971). *Yunus Emre*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Kaplan, K. (2018). Yunus Emre'nin Şiirlerinde İnsan ve Doğa. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi XI-I*, 155-166.

karabacak, e. (1972). mevlana. *Türk Dili Dergisi*, s. 29-43.

Kaya, D. (2009). *Yunus Emre ve Seçme Beyitler*. İstanbul: Vilayet Yayınları.

Kemal, A. (2004). *Yunus Emre*. İstanbul: Parıltı Yayınları.

Sevgi, A. (2012). Yunus Emre'de İnsan Sevgisinin Evrensel Niteliği Üzerine. *Turkish Studies 7/1*, 99-103.

Tatçı, M. (1990). *Yunus Emre Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Tatçı, M. (1990). *Yunus Emre Divanı-Tenkitli Metin II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.